

Boekhoudschandalen

Martin Hoogendoorn

Enron, Worldcom, Global Crossing, Tyco, Xerox. Namen van ondernemingen waar velen tot voor kort nooit van hadden gehoord. Nu hebben ze de twijfelachtige eer tot de bekendste Amerikaanse ondernemingen te behoren, vanwege wat genoemd wordt 'boekhoudschandalen': misleidende financiële verslaggeving, met als gevolg dat eerder gerapporteerde winstcijfers moeten worden herzien ('restatements'). De financiële pers staat er vol mee, en zelfs de populaire pers laat zich niet onbetuigd. Alom is er verbazing dat dit mogelijk was, dat ondernemers dit durfden en deden, en dat accountants daar niets tegenin brachten. Ik deel die verbazing. Zelfs als relatieve insider heeft de mate waarin dit soort overtredingen mogelijk was mij buitengewoon verrast. Natuurlijk, jaarrekeningbeleid of 'creatief boekhouden' (de pers houdt blijkbaar nogal van de term boekhouden als het over de financiële verslaggeving gaat) is van alle dag. Maar dat zou wel beperkt moeten blijven tot het maken van keuzes binnen de grens van de algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving. Daarbuiten wordt het fraude, en dat verwacht je niet op massale schaal.

Als belangrijkste oorzaak voor de boekhoudschandalen moet het beursklimaat worden aangeduid. Ik bedoel dat in verschillende opzichten: zowel het belang van de beurs in het algemeen, als de economische tegenwind die zijn invloed heeft op de hoogte

Prof. Dr. M.N. Hoogendoorn is partner bij Ernst & Young Accountants, hoogleraar Externe Verslaggeving aan de Universiteit van Amsterdam en lid van de controleursdelegatie Raad voor de Jaarverslaggeving.

van de aandelenprijzen. De beurskoers wordt een steeds belangrijker ingrediënt bij de keuzes die worden gemaakt in het kader van de financiële verslaggeving. Op zich behoeft dat geen bezwaar te zijn. Het sluit immers aan bij het door velen aangehangen streven naar maximalisatie van aandeelhouderswaarde. Maar dat zou wel maximalisatie van aandeelhouderswaarde op langere termijn moeten zijn. En ondernemingsleidingen hebben prikkels die juist neigen tot kortetermijnoptimalisatie: de beperkte looptijd van aandelenopties gevoegd bij het feit dat vele bestuurders slechts korte tijd in het zadel zitten. En als er 'hebzucht aan de top' is, zoals collega-redacteur Oscar van Leeuwen in zijn column van juli/augustus 2002 stelt, dan dient de waarde van de aandelenopties op korte termijn te worden gemaximaliseerd. Dat betekent: voldoen aan de verwachtingen van financieel analisten, sterker nog, zorgen voor een kleine 'earnings surprise' door net boven de laatste taxatie van de winst per aandeel uit te komen, een krachtige groeiprognose voor de komende periode afgeven, en dan weer zorgen dat je daarbovenuit komt. De malle-molen draait steeds harder en er is steeds meer kunst en vliegwerk nodig om op de houten paarden te kunnen blijven zitten. En als dan een forse economische tegenwind opsteekt, en men wil ook die nog overwinnen, dan ontstaan boekhoudschandalen.

Maar de accountants hebben hier toch een goedkeurende verklaring bij gegeven? Hoe is dat mogelijk? Ik begrijp de reacties van buitenstaanders die het vertrouwen in de accountantsverklaring opzeggen. Ik ben zelf accountant en ik vind dit ook erg moeilijk te begrijpen. Geen enkele uitleg lijkt geheel te voldoen. Dat accountants willens en wetens de misleidingen hebben goedgekeurd? Het is moeilijk voor te stellen omdat iedere accountant moet aanvoelen dat dit reputatiezelfmoord is. Natuurlijk zijn er prikkels om een cliënt te behouden, maar tegelijkertijd zijn er vele kwaliteitswaarborgen. En de gedachte dat accountants

eerder geneigd zijn om fouten in de jaarrekening te accepteren indien er ook adviesdiensten worden verleend, is niet zo logisch als men wel denkt, zo blijkt uit recent wetenschappelijk onderzoek (Emby en Davidson, 1998; geciteerd uit AAA Financial Accounting Standards Committee, 2001). Zijn de accountants dan massaal om de tuin geleid? Wellicht, maar was men dan niet erg naïef? Ontbrak een deugdelijke grondslag voor de werkzaamheden? Misschien wel. De komende jaren zal hier veel duidelijkheid ontstaan. En voorlopig hebben accountants de taak het geschonden vertrouwen te herwinnen. Belangrijke stappen worden genomen om de onafhankelijkheid te versterken: een extern toezichtorgaan, benoeming buiten de ondernemingsleiding om (door audit committee of Raad van Commissarissen), verplichte roulatie, en beperking van 'non-audit services' bij ondernemingen waar de jaarrekening wordt gecontroleerd. Het is noodzakelijk voor de overleving van het accountantsberoep.

Ook voor ondernemingen zelf verandert er veel. De Sarbanes-Oxley wet in de Verenigde Staten is met een ongekende vaart door het Congress geloodst en bevat belangrijke maatregelen die de geloofwaardigheid van de informatieverschaffing dienen te herstellen. De verantwoordelijkheid van de ondernemingsleiding voor de gepubliceerde cijfers wordt nog eens fors benadrukt. Dat gevangenisstraffen van 25 jaar nodig zijn als disciplineringsmechanismen lijkt wellicht wat overdreven, maar tegelijkertijd mag geen compassie bestaan met bestuurders die zichzelf verrijken door aandeelhouders en andere stakeholders te misleiden. De effecten van Sarbanes-Oxley zijn ook in Nederland merkbaar, vooral voor ondernemingen met beursnotering in de Verenigde Staten (de bestuurders van ABN AMRO waren de eersten die de cijfers voor dit doel van hun handtekening voorzagen). En ook in Nederland, of eerder op het niveau van de Europese Unie, zullen maatregelen ter versterking van de geloofwaardigheid van cijfers worden getrokken. Gelukkig zijn er ondernemers die zelf al de noodzaak van meer transparantie in de verslaggeving bepleiten, zoals onlangs Gerard Kleisterlee van Philips. En ik noem Coca Cola, die inzicht gaat geven in de kosten van optieregelingen zonder dat zij daartoe door regulering wordt gedwongen. Dergelijke voorbeelden verdienen meer navolging.

Wat betreft de verbetering van de geloofwaardigheid van financiële verslaggeving komt de introductie van International Financial Reporting Standards (IFRS), voorheen International Accounting Standards (IAS) genoemd, op een juist moment. De geconsolideerde jaarrekeningen 2005 van alle beursgenoteerde ondernemingen in de Europese Unie dienen in overeenstemming met IFRS te worden opgesteld. Het is mijn overtuiging dat dit de kwaliteit van de financiële verslaggeving zal verbeteren. Er zal meer transparantie ontstaan, minder ruimte om verschillende keuzes te maken, meer nadruk op het weergeven van de economische realiteit. Ook zal er meer toelichting worden vereist. Uit onderzoek van het Limperg Instituut (2001) onder financieel analisten blijkt dat veel voor de oordeels- en besluitvorming gewenste informatie nu niet wordt verstrekt. Met toepassing van IFRS zal een belangrijk deel van dit gat worden gedicht.

Een belangrijk element bij de introductie van IFRS is het toezicht op de kwaliteit van de financiële verslaggeving, aangeduid met 'enforcement'. De Autoriteit Financiële Markten zal dit toezicht uit gaan voeren voor de Nederlandse beursfondsen, waarschijnlijk reeds eerder dan 2005. En toezicht op verslaggeving betekent toezicht op ondernemers en, indirect, op accountants.

Veel regulering was reeds ingezet voordat de boekhoudschandalen zich openbaarden. De boekhoudschandalen hebben de noodzaak daartoe versterkt en werken als katalysator. Het is jammer dat het nodig is. Het is jammer dat het gedrag gedisciplineerd moet worden door strakke regels en niet vooral wordt gestuurd door ethische beginselen.

Literatuur

- AAA Financial Accounting Standards Committee, (2001), *SEC Auditor Independence Requirements*, Accounting Horizons, December, pp. 373-386.
- Emby, C. en R.A. Davidson, (1998), The effects of engagement factors on auditor independence: Canadian evidence, in: *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation* 7 (2), pp. 163-179.
- Hoogendoorn, M.N. en G.M.H. Mertens, (2001), *Kwaliteit van de extern financiële verslaggeving in Nederland*, Limperg Instituut.